

Szócsné Gazda Enikő – Szócs Miriam

KÉT FELCSÍKI, 19. SZÁZADI
FESTÉKRECEPT-GYŰJTEMÉNY

A bútorfestés mesterségét Székelyföldön már a 17. századtól alkalmazták. Háromszéken, Udvarhelyszéken, Marosszéken a 19. századig kialakultak a céhes keretek is, ahol az asztalos mesterek termékeinek minőségét látómesterek ellenőrizték, és a festékbiztosítást közösen oldotta meg az érdekvédelmi szervezet.¹ Csíkszékben ezzel szemben nem létesült asztalos céh, ezért *kontár* (céhen kívüli) kézművesek próbálták ellesni a szakma rejtelmét. A bútorfestés tehát itt leginkább apáról fiúra öröklődött, a legklasszikusabb értelemben vett *népművészeti ágazat* volt.

A számos bútorfestő ellenére, nagyon ritkán maradtak fenn festékreceptek, így a néprajzi és művészettörténeti szakirodalom számára mindig nagy öröm, ha receptfeljegyzések kerülnek elő. A festékkészítés lejegyzésének az írásismeret korlátozottsága mellett épp az információk apáról fiúra való átadása vagy a recept közismertsége szabott gátat. Paradox módon, elsődlegesen azokat a recepteket vetették papírra, amelyeket a környékbeliek vagy a családtagok nem ismertek.

A festés bonyolult mesterség volt, ezért a kultúrtörténetben már nagyon régtől fogva maradtak fenn technikai feljegyzések. Egyik legkorábbi leírást Iulius Caesar építésének, Vitruviusnak köszönhetjük, aki a *De architectura* című munkája hetedik könyvében közölt több értékes festékreceptet.² Az ókori szerző munkája a 16–17. században számos latin, német, francia kiadást ért meg, és kéziratos példányai Budára is eljutottak.³ Hogy mennyire ismeretek lehettek ezek a munkák, arra utal többek közt az, hogy az általunk közzétett Ferentz Antal munkája is hivatkozik az *Architecturára*, és annak hatását felismerjük néhány receptben (például a fekete színek előállításában vagy az oltárkészítés technikai leírásában).

A reneszánsz kultúra megerősödő festménykultuszának hála, egyre több festő jegyezte le a festészet mögött meghúzódó technikai tudását. Ezek közül a magyar olvasók előtt is ismertté vált Cennino Cennini *Il libro dell'arte* című munkája, mely több festékreceptet közöl, de ezek magyarországi vagy erdélyi recepciójára nincs rálátásunk.⁴

A 18. században a német nyelvterületen is egyre több festékes könyv jelent meg (bár ezek egy része fonalfestéssel foglalkozott),⁵ és a 19. század elejétől kezdődően a különböző magyar nyelvű források is egyre gyakrabban publikáltak német könyvekből inspirálódó festékrecepteket. Möller Jánosnak a manufaktúrák termékeiről szóló áttekintését már 1818-ban magyarra fordították, és ez a munka több, kereskedelembe kapható festéket sorolt fel, ismertette történetüket, és megmagyarázta, hogyan lehet ezekkel szép hatást elérni.⁶ Fáy András 1826-ban megjelent *Hasznos házi jegyzetek* című munkája ugyancsak jó néhány házilag hasznosítható festék receptjét írta le, de kitért az asztalosnyelvek elkészítésének az ismertetésére is.⁷

Bár a közelmúlt kutatói jóvoltából több kéziratos festékes könyv vagy feljegyzés látott napvilágot, a legtöbb recept valószínűleg még mindig kéziratos lap-pang. Kutatásaink szempontjából különösen fontos, hogy nemrég látott napvilágot egy Székelyföldön, Etéden készült olyan nagyobb festékrecept-fordítás, mely egy nürnbergi 1713-as kiadvány információit próbálta magyarul az olvasó kezébe adni.⁸ 1843-ban egy székelykeresztúri fonalfestési kézirat is keletkezett, ami egyértelműen arra utal, hogy a festési eljárások iránti érdeklődés vidékünkön egyre erőteljesebbé vált.⁹ Ráduly Emil a debreceni Déri Múzeum gyűjteményéből egy olyan kis receptgyűjteményt publikált, melynek keletkezési helyszínéül úgy szintén Erdélyt feltételezi.¹⁰

¹ Háromszéken Kézdivásárhely, Bereck, Sepsiszentgyörgy és Barót, Udvarhelyszéken Székelyudvarhely, Maroszék területén a szabad királyi város státusú Marosvásárhely rendelkezett céhes asztalosokkal.

² VITRUVIUS 1988, 193–197.

³ HAJNÓCZI Gábor 2002, 77–100.

⁴ HEITLER András 2012.

⁵ Lásd például SELLIER, Joseph 1800. A Székely Nemzeti Mú-

zeumban lévő példányán W. H. Thierry brassói kereskedésének a pecsétje látható, ami erdélyi forgalmazásra utal. További könyv: HUTMACHER, Johannes [1561–1590 k.].

⁶ MÖLLER János 1818, 14–15, 46–47, 123.

⁷ FÁY András 1986, 33, 70.

⁸ PICTORIUS 2012.

⁹ Uo., 6.

¹⁰ RÁDULY Emil 1978.

A fonalak festésének néprajzi módszerekkel feltárt módozatait Székelyföldről több kutató is érintette,¹¹ tehát egy olyan rejtett technikai tudás körvonalazható, amely viszonylag széles réteg tudása volt. S ámbár megkérdőjelezhető, hogy van-e értelme ezeket a helyi festési eljárásokat felszínre hozni akkor, mikor már a színek kultúrtörténetéről nagyívű összegzés jelent meg magyar fordításban,¹² a magunk részéről továbbra is fontosnak tekintjük azoknak a forrásoknak a feltárását, amelyek a Székelyföld festékhasználatát, a pigmentek ismeretét, kereskedelmi forgalmuk begyűjtésének a mértékét világítják meg.

A most közzétételre kerülő két receptes füzet nem tekinthető fehér foltnak, már eddig is említette őket a néprajzi szakirodalom.

Elsőként Ferentz Antal csíkszenttamási bútorfestő festékreceptes füzetét tesszük közzé, mivel ez jóval több receptet közöl, mint Bálint Péter csíkdánfalvi bútór- és szentképfestő füzete.

Ferentz Antal füzetéből már 1956-ban jelent meg részlet Kovács Dénes jóvoltából, aki a kéziratból kiemelte a gyintár készítésére vonatkozó részt, bizonyára ennek a publikálását tartotta a legfontosabbnak.¹³ Később Galbács Pál is rácsodálkozott e festékreceptek érdekességére, és a kis kéziratot füzet festékeiről listát publikált egy felcsíki bútorfestéssel foglalkozó publikációjában.¹⁴ A füzetben több kéz írása is megkülönböztethető, ez azt valószínűsíti, hogy több bútorfestő asztalos kiegészítéseit, újrajegyzéseit tartalmazza.

A másik füzet, a Bálint család kéziratot füzete a család leszármazottainak a birtokában maradt fenn. A füzet feljegyzéseit Bálint Péter (1816–1866) csíkdánfalvi születésű bútór- és szentképfestő indította el. A 67 levélnyi, kemény kötésű füzet a népi tulajdonban fennmaradt írott emlékek jellegzetességeit őrzi: öt kéz írása különül el benne.¹⁵ A füzet az 1850-es évektől 1966-ig tartalmaz bejegyzéseket. A papír csaknem szakrális tisztelete miatt a füzetbe több generáció feljegyezte mindazt, amit fontosnak tartott megőrizni. A füzet legnagyobb értékét a festékreceptek képezik, de néprajzi szempontból érdekes folklórfeljegyzéseket is tartalmaz.¹⁶

Mindkét füzet közös ismérve, hogy bútór- és szentképfestő asztalosok jegyezték fel a saját munkájuk szempontjából fontosnak vélt recepteket. Munkájuk pontos forrásait nem ismerjük. Ferentz Antal hivatkozik Vitruvius *De architecturá*jára, és feljegyzéseiből az is nyilvánvaló, hogy közvetlen vagy

közvetett kapcsolatai voltak Veress Mátyás kolozsvári szentképfestő asztalossal is, akinek pár receptjét használja. Veress Mátyás néhány székelyföldi templomban – például a közeli csíkrákosi egyháznál – is tevékenykedett, így személyes ismeretségük sem kizárt.¹⁷ Bálint Péter receptjeinek végén egy nehezen betűzhető, esetlegesen Bedefy Józsefnek(?) olvasható név jelenik meg. Nem tisztázott, hogy ez a név csupán tollpróba volt-e, mivel alatta a *Bálint Péter Fírnázt készítése feljegyzés* látható. A Bedefy név eddigi ismereteink szerint nem ismert a néprajzi vagy művészettörténeti szakirodalomban.

A két füzet receptjei ugyan néhány házilag kikísérletezett festékkészítési praktikat is tartalmaznak, ám nagyrészt a kereskedelemből megvásárolt festékanyagok felhasználásának módját ismertetik. Bálint Péter füzetében a festéknevek esetleges írásmódja, félreírása egyértelmű jele annak, hogy ezek az anyagok a festő számára ismeretlenek voltak, valószínű soha nem használta korábban a leírt festékek nagy részét. Ferentz Antal gazdagabb repertoárja gyakorlottabb festőre utal, feljegyzéseiből érzékelhető, hogy a receptek egy részét kipróbálta.

Az átírás szempontjai és rövidítései

A két kézirat festékreceptjeinek egészében való publikálására először történik kísérlet.

Mindkét átírt kéziratot az eredeti írásmódban közöljük, nem tartottuk viszont meg a kéziratok eredeti tördelését, mivel nem tudjuk követni a kis laptest szerkezetét. Ennek ellenére szögletes zárójelben feljegyeztük az oldalszámokat, ezzel is megkönnyítve egy esetleges későbbi, ellenőrző olvasatot.

Bálint Péter füzetének a pontos lelőhelyét az örökösök kérésére nem pontosítottuk.

Az írás néhol nehezen olvasható, a bizonytalan olvasatot [?] jellel, az elírást vagy furcsa írásmódot [sic!] megjegyzéssel, az olvashatatlan részt [---] jellel jelöltük.

Bár megpróbáltuk az egyes festékneveket lábjegyzetben is feloldani, néha megfejtethetlen maradt számunkra a festékek vagy alapanyagok megnevezése. Egyes anyagnevek többször is megjelennek a szövegben, ezeket az első megjelenésüknél oldottuk fel.

Bálint Péter füzetének nem közöltük a teljes tartalmát, csupán a festékreceptekre vonatkozó részt, mivel a füzet jelentős része a népi írásbeliség teljesen más szemenseit tartalmazta.

¹¹ PALOTAY Gertrud 1937; SZENTIMREI Judit 1972, 153–216; ROEDIGER Lajos 2012; MIKLÓSSY V. Vilmos 1978.

¹² FINLAY, Victoria 2004.

¹³ KOVÁCS Dénes 1956.

¹⁴ GALBÁCS Pál 1978, 23.

¹⁵ Bálint Péter (1864 körül, haláláig), Bálint István (1870-es évek), Bálint Ferenc (1881–1902), Bálint Dénes (keltezés nélkül, 1900–1916 körül), Bálint Erzsébet (1966).

¹⁶ A füzettről, néhány érdekesebb folklórfeljegyzéséről lásd SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 2016.

¹⁷ Lásd BIRÓ Vencel 1960.

I.

Ferentz Antal

RÖVID OKTATÁS AZ ASZTALOSSÁGHOZ TARTOZÓ ÉS A KÉP FESTÉSHEZ
MEGKIVÁNTATÓ NÉMELLY FESTÉKEKNEK KÉSZÍTÉSÉRŐL
ÉS TULAJDONSÁGAIRÓL

A forrás lelőhelye: Csíki Székely Múzeum. Ltsz. 6345; 197 x 119 mm.

[1r] *Rövid oktatás*

Az asztalossághoz tartozó és a kép festéshez megkívánható némelly festékeknek készítéséről és tulajdonságairól.

Az Architecturából

Irta Ferentz Antal Csik Szt Tamáson
1828-ik Esztendőben November 11 napján

[1v] Gyöngy Szint Berliniblaui,¹⁸ Cremservaisz¹⁹ és egy kis Czinober, az Auripigmentumnak²⁰ az grundja²¹ Okker gelb²² sárga

N: B. *Dio Szin* festéket olajban, ha festék nints, ugy lehet, hogy a hol a korom mint a jég csap ugy foly, vagy le nyulik a[zt] le szedvén törd meg keveset vagy sokat a hogy setétben, vagy világ[og]sabban akarod.

Rosa Szin vereset pedig így: törd meg a miniumot,²³ és tégy hozzá tojás sárgát, így meg törvén olaj nélkül, tsak ugyan frissen bánva festéshez vala.

Kéket kő falra, fejér Bleiveiszet²⁴ tiszta bükfa szénnel a hogy vil[á]gossan vagy setéten akarod ugy többet vagy kevesebbet bükfa szen(et).

N: B. egy fertály a hasitékig, az eleje szélessége alól négy czól és fél, [onnan] a nagy ereszték széléig fél sing és fél [fer]tály, két fertály a hosza a kerületé[nek]

A Buzát a madarak verik, Rákot fogj és meg hasitván a gyakat belé huzva szurd buza közé

[2r] *A Festékek Nevei.*

Fejér Festékek

1=Classis Cremservaisz

Venetianer Bleiveisz²⁵

2-Classis Hollander Bleiveisz²⁶

Hamburgisch Bleiveisz

3-Class Alabástrom

Creta Ordinaria²⁷

Creta Bononiensis²⁸

Veress Festékek

Carmin²⁹

Zuciden ferber lakka³⁰ seu ferber lakka

Vienner Lacca, Florentiner Lacca³¹

Cinober³²

Minium

Lacca in globulis³³

Terra Sienna³⁴

Terra Anglica³⁵

Bolus ruber [de] Armenia³⁶

Terra Sigillata³⁷

Enlisch rotth³⁸

Kék

[2v] *Kék Festékek*

Ultra Marin

Berg blau és Berliner blau³⁹

Lazura leckulea⁴⁰

¹⁸ Indigó alapú, kék színű festéktípus. (Vö. RÁDULY Emil 1977, 335.) Az első, iparilag előállított kék festék volt, 1704-től gyártják.

¹⁹ Ólom-karbonát (PbCO₃) alapú, súlyosan mérgező sárgásfehér festék. (Lásd BÓKAI Árpád 1895, 666.)

²⁰ Sárgás színű ásvány, kémiaileg arzén-szulfid, ezért nagyon mérgező.

²¹ Alap. Az ugyancsak arzén-szulfid piros *realgúr*a utalhat („rubinkén”), amelynek bomlásterméke az auripigment.

²² Gelb (német), vagyis sárga.

²³ A minium egy ólomásvány (kémiaileg ólomoxid) vagy az ilyen alapú pigment.

²⁴ Ólomfehér. Az olajfestékek körébe tartozott. (FRECSKAY János 1912, 260.)

²⁵ Velencei ólomfehér.

²⁶ Rembrandt idején dolgozták ki a holland ólomfehér-festékek előállításának módszerét, amelynek során az ólomlapokon nem csupán ecettel, hanem trágyával (ólomacetáttal) próbálták kicsapatni a fehér vastag ólomkarbonátot. (FINLAY, Victoria 2004, 115.)

²⁷ Közönséges krétafesték. A krétafestékekhez mézskőport tettek,

ezzel fokozták a festék fedőképességét.

²⁸ Bolognai kőporral dúsított krétafesték.

²⁹ Kárminvörös, bíbortetűből nyert festék.

³⁰ Valamilyen kemény festék.

³¹ A bécsi festék vörös színű fafesték volt. A firenzei festék mindig piros vagy lilásvörös színű volt, első formáiban cochénille-ből (bíbortetű) állították elő.

³² Higanyásvány (higany-szulfid) és annak vörös színe. (FINLAY, Victoria, 2004, 166.)

³³ Kis golyókban árusított festék.

³⁴ Kovasavas festéktípus.

³⁵ Angolföld.

³⁶ Örményvörös, bólsz-vörös. Általában halványabb szín, mint a cochénill-alapú vörös.

³⁷ Finoman iszapolt agyagfesték. A rómaiak is használták a kerámiák befödésére.

³⁸ Angolvörös.

³⁹ Hegyi kék, valamint berlini kék. Utóbbi sötétkék, viszonylag drága festékanyag volt.

⁴⁰ Valószínűleg lakkos összetételű vagy hatású lazúrfesték.

Indigo
Schmolten⁴¹

Zöld Festékek

Viride⁴² Cris[pan] destillatum
Grünspan Ordinarium⁴³
Lacca Viridis
Berg grün⁴⁴
Kirchen berg[er] grün netto
Viride Montanum
Saft grün⁴⁵
Neü grün

Sárga Festékek

Gumi gutta viz festék⁴⁶
*Schütt gelb*⁴⁷
ober gelb és Okkergebl
Neapolitaner gelb⁴⁸
Satinober⁴⁹
Molduvai Sárga
Auripigmentum vagy operment[um] Rubin[i].⁵⁰ és Mineral
Gelb, ez fain
Sánder por – vízfesték

[3r] *Fekete Festékek*

onglisi Kün rúsz
Francfurter Schwartz⁵¹
Nigrum Tartari⁵²
Khol svartz,⁵³ mely lézen a meg égetett Dió hajbol
Baum svartz, e leszen a meg égetett Szártsontból
Umbrum, Barát Szin⁵⁴

Gyintárokról

1. - Lenolajból kell készíteni mindenféle fára, úgy kép pingálni is gyintárt, de hogy a gyintár jó legyen, szükség hogy az olaj tiszta legyen. Meg lehet pedig tisztálni így: egy borvizet üvegben tölts kevés vizet, arra tölts len mag olajjat, rázd össze ugyan jól és bé dugván az üveget, ted ki a napra és tartsd ott addig a míg az olajnak minden seprője leszál az üveg fenekén lévő [3v] vizre, akkor vigyázva töltsd le az olajjat a vizről és főz gyintárt belőlle e képpen:

Egy jó mázas fazékban tölcs tiszta len mag olajjat egy kupát. Ehez tégy Albergleidat vagyis mázat 6 Lótot,⁵⁵ Bleiveiszt 3 Lótot, Miniumot 2 Lótot, Arábiai Gumit 1 Lótot, mind ezeket egyben kevergetvén, főzzed fél óráig. Mikor a tűztől ki veszed, tégy belé,

hogy hamarabb meg száradgyon, egy dioni meg égetett fejer Gálitz követ, s ezelis keverd jól össze az olajjat, de jól vigyáz most, mert a Gálitz kö mind ki futtatya az olajjat, azért hogy kárt ne vally, a fazekat ted egy tábla, s abból a mi kifut töltsd visza a fazékba és tedd hideg helyre, hogy szállyon meg. Készen lesz a Gyintár.

[4r] *A főzés*

A főzés közben arra kell vigyázni, hogy az olaj el ne égjen, e végre egy kis fenyőfa lapátotskát kell tsinálni és azzal az olajjat szüntelen kevergetni, mikor meg forr, az után nem kell sokat főzni, mert meg ég, ha a kis lapát a fejréségit kezdi hagyni s kezd pirulni, jele hogy meg főtt a gyintár s ki kel venni.

A Matériálékot mind jól meg törve kell az olajban tenni. Minél higabb a gyintár, annál jobb, mert ha sűrű a festék, meg hadgya szinit és sárga vagy zöld szint véssen magára tsak hamar a festés után. A minek az az oka, hogy a festék kevés és az olaj sok és így az olaj erőt véssen a festék színén, ha pedig az olaj hig úgy hogy a megfőzés utánis kevés nyúlósága van, úgy több festék fér közibe s állandóbb a szine. Ha tehát a gyintár a meg főzés után méz formán nyulik, le kell [4v] tölteni a matériálékol és olajjat kell közibe vegyíteni s újra fel kell forralni, fejer Gálitz követ porrá törvén kel a főzés után belé tenni s így meg higul. A fazékban maradt matériáléokra lehet és még olajjal tölteni és uj gyintárat főzni velek máskoris.

Minden féle festéket ezzel a gyintárral kell meg készíteni fára így p:o: a festék törő köre tégy venetianer Bleiveiszt két dionit egy magyaroni Berliner blaut erre tölts pálinkát és törd addig amíg még kissebb darabosság sem látszik benne, ha meg tört jól Szed le egy kis lapátotskával egy pohárba és festv velle gyintárt reá töltsd. Egyszerre nem kell sok festéket tenni a köre, és hamarabb és jobban meg török mint a sok. Addig pedig nem kell fel festeni semmit a míg elegendőt nem törsz az egész fa munkára, mert edgyik világosabb a más pedig sötetebb fog lenni és az egész munka rut lesz, hanem mikor elegendő festéket törtél, keverd jól⁵⁶ [5r] jól össze mindeniket és úgy kezz a festéshez. A festéket úgy kell mérsekelní hogy igen hig ne legyen mert meg hadgya a szinét.

Minthogy pedig minden féle szines festékek az olajban el vesztik a szinüket azért meg kell jegyezni, Hogy:

A fejer festékek arra valók, hogy a másféle festékeknek szint adgyanak, azért minél több fejer tész, a szines festékekben, annál inkább ki adgyák a szinüket, azomban: *az Alabástrom, Ordi-*

⁴¹ Acélkék.

⁴² Zöld (latin).

⁴³ Spanyolzöld. (Lásd <http://www.szintan.hu/lista/r/r11.htm>; megtekintés: 2023. március.)

⁴⁴ Hegyi zöld, malachit (egy kémiaiilag réz-karbonát ásvány) alapú zöld festék.

⁴⁵ Üde zöld, németül.

⁴⁶ Élénk sárga színű keleti gyantafesték. (Lásd <http://www.szintan.hu/lista/g/g27.htm>; megtekintés: 2023. március.)

⁴⁷ Bengebogyó, quercitron és kurkuma főzetéből készült lakkfesték. A levantei kereskedelem révén került forgalomba. (RÓZSA Mihály 1902, 109.)

⁴⁸ Nápolyi sárga vagy antimonsárga. (Antimon = Sb.)

⁴⁹ Aranyokker. (Lásd <http://szintan.hu/lista/s/s205.htm>; megtekintés: 2023. március.) Az okker (festékföld) vas-oxid-hidroxid és agyagok keveréke.

⁵⁰ A rubinkén (a kémiaiilag arzén-szulfid piros *realgár* ásvány)

bomlási *fedőkérge* vagy bomlási végtermék *sárga ásvány (auripigment)* kristálya.

⁵¹ Frankfurter fekete, kékes fekete szín, többnyire szőlővessző égetésével állították elő. Egyesek a borseprőből készült feketét, melyet Vitruvius is leír, szintén frankfurter feketének tartják. (Lásd <http://www.szintan.hu/lista/ff/f221.htm>; megtekintés: 2023. március.)

⁵² Tartaria a tatár birodalom megnevezése volt, tehát lehetséges a tatárfekete megfejtés.

⁵³ Szó szerint: szénfekete (német). (A Kohl szemfestékként használt színezőanyag volt eredetileg, lásd FINLAY, Victoria 2004, 86–87.)

⁵⁴ Umbra, vagyis barna.

⁵⁵ Lót vagy lat: régi súlymérték, a font 1/30-ad, vagy 1/32-ed része, vagyis kb. 1,75 dkg.

⁵⁶ Őrsző.

naria Creta, Bononiai Creta, nem olajhoz való, mert az olajban szürke színt vesznek fel, hanem a *Cremserveisz* és *Venetianer Bleiveisz* ezek olajhoz való, mind magokra, mind⁵⁷ tsupa fejérnek, mind pedig más festékekhez elegyíteni. A fenn irt Créták pedig csak enyves vízhez való, úgy az Alabástrom és mellyekkel az Asztalosok szokták a fa munkát előbb [5v] megfesteni és mikor ez az enyves fejr festék meg száradott, arra festenek olajos festékekkel. De tartósabb a festék, ha a fát minden meg enyvezés nélkül festi bé az ember olajos festékekkel.

A Veress Festékek közt a *Czinober* a maga eredeti színét olajban úgy adja ki, ha egy kevés Miniumot elegyít közzbe az ember. Fejér festékekkel pedig rósa színé válik.

A Lacca nevű veress festékek mind rozsa színűek magokban, de ha olajban tettétnek meg feketednek, azért ezeket kell elegyíteni venetianer Bleiveiszal és Czinoberrel és úgy adgyák ki a magok rósa színeket.

A Cármin igen drága festék, de igen szép is, e helyett lehet élni *Vienner* vagy *florentinerlaccaval*.

*A Bolusarmenia*⁵⁸ és *terrasigillata*⁵⁹ tsak arannyazás alá való inkábbat mint egyéb festésre.

A Kék

[6r] *A Kék Festékek* közt a *Bergblau* nem igen szenved más festéket meg, azért azt tsak magára kel törni olajjal. Sok törés kel néki, noha igen apró liszt forma porból áll.⁶⁰

A Berlinerblauval szoktak közönségesebben élni kék helyett, mellybe minél több fejr elegyítettik annál világosabb kék lesz, ezek közt az a rosaszabb a mellyik keményebb és a kőhöz inkább hasonlít, tehát poronyót kell választani a vásárkor, és pedig azt amellyik kékebb színű.

Ha sárga elegyítettik a kékhez tsak magára sötét zöld lesz belőlle, ha pedig veres lacca, viola szín lesz.

Az Indigó ha auripigmentummal egybe elegyítettik szép zöld lesz, de az auripigmentum olajban nem török meg, hanem előbb sőprő pálinkával kell magára meg törni és az után ha meg török kell elegyíteni Indigóval. - Ezzel nem igen élnek.

[6v] *A Zöld festékek* közt legszebb a destillált Crispán.⁶¹ Azaz fejért kell elegyíteni és olajban fel törvén, szép Crispán színt lehet vele festeni. Ha egy kis sárga elegyítettik közibe pársint⁶² szín lesz. *A kirchen berg grün* magára igen szép pársint szín zöld. *A Lacca viridis* sötétebb Zöld, a többi Zöld festékek inkább az víz festékeknek való.

A Sárga festékek közt leginkább élnek magára a Molduvai sárgával, a mellyik világosabb színű. A többiek inkábbat vagy víz festékek, vagy pedig tsak a pingálásra alkalmasok.

A Fekete festékek közt legjobb a Kinrusz,⁶³ de ezt előbb egy vas serpenyőben meg kell égetni mert más képpen későre szárad meg. Mikor égni kezd egészszen tüzé válik és egy része hamubba

megyen, de mikor meg tüzessedik akkor olajban kell keverni, és megtörvén kell véle festeni.

[7r] Ha ezekkel a festékekkel fára akar valaki festeni, festhet minden más fundamentum nélkül.

És úgy is kel festeni kivált olyan portékákat amellyeket szoktak meg mosni, mert ha enyves vízzel Crétából vagy alabástromból csinál valaki a fára fundamentumot, az olyan festékek az ásztatás és mosás fel olvaszsa az enyves festéket és az olajos is vele edgyütt lepattog.

A hol pedig víz nem éri a festéket, ott jó előbb Crétával, vagy jól meg tört alabástromból allyat festeni a gyintáros festékek, mert a fejrre festve az olajos festék inkább ki adgya a maga színét mintha tsak a pusztá fára festetik.

A festékeket pedig jó előbb pálinkában fel törni, és azután meg száraztani és úgy újra olajban meg törni, mert így igazán meg törnek, a festék pedig annál szebb minél jobban meg török. *Ha*⁶⁴ [7v] *Ha valaki szekeret vagy kocsi akar festeni*, arra semmi enyves festéket ne festsen, hanem előbb valami durva óltsó festéket törjön meg gyintárban, s ezzel festlyen fundamentumot, ha pedig a jól meg szárad azután festse reá a színes festéket és úgy lesz tartós. Mint hogy pedig kocsi festeni különös firnáisz kell, annakis készítettéit ide irom mely ezekből áll:

- 1-. Végy gumi kóppált⁶⁵ 4 Lot
- 2-. Velentzei vastag terpentint egy Dionyit
- 3-. Terpentint olajjat fél fertályat
- 4-. Len olaj firnáiszt félfertálynak a felit.

A Kópál firnáisz készítése

Szerez, vagy tsináltass egy olyan fazakat, melly kívül, belől jo mázas, és a mellyre egy fődő úgy légyen alkalmaztatva hogy a főzés közben a materiáléknak az ereje, ki ne gözölögjön belőlle, de a fődöt mikor szükség könyen le lehessen venni, és gyorsan vissza is tenni. *Ha*⁶⁶ [8r] *Ha ilyen fazakat nem találsz, tsinály jo siker agyagot és a fődöt a fazékra vissza fordítva reá ütve tapaszd jól reá a fazék szádára. – Azután vastag terpentinnel, egy kés fokni vastagságra kend meg a fazék fenekét, és az oldalán is addig fel a mig gondolod hogy a belé téendő kópál gumi fel ér a fazékban, e meg lévén tedd belé a kópál gumit egy lentse szemni aproságra meg törve a fazékba és helyheztesd egy vas matskára a millyenre szokták a lábosokat tenni a szakátsok, tégy szenet alájj, és fuvogasd egy kis fűvótskával, de arra vigyázz, hogy lang ne érje a fazekat mert el hasad, így főzzed a kópál gumit a vastag terpentinnel addig, mig egészen el olvad, de sokszor kevergesd meg egy kis fátskával a főzés közben és hirtelen mindenkor főd bé. [8v] *Ha egészen el olvadott a kópál gumi, a len mag firnáiszt egy vas serpenyőben gyengén meg melegítve, a fazekat a tüztől ki véve, lassan tsorgatva töltsd bé és a töltés közben szüntelen kevergesd, azután a terpentint olajjat is ilyen moddal meg melegítve lassanként töltsd belé kevergesd pedig szüntelen mind addig, mig annyira meg hül, hogy egy üveg flaskóba belé tölthessd, ekkor szüred által valami len ruhán, hogy a seprője vályék ki és ted**

⁵⁷ Áthúzva.

⁵⁸ A bolus könnyen faragható agyagfesték volt, Möller májbar-na színűnek mondja. Az arannyazás alá használt festékként jelzi Ferentz Antal. Möller úgy jelzi, hogy az aranyfüstöt magát is bolusszal bevonva árulták, hogy ne ragadjon össze. (MÖLLER János 1818, 15.)

⁵⁹ Terra sigillata, iszapolt finom agyagfesték, a híres „római porcelán” alapanyaga. Sárgásbarna szín előállítására használhatták.

⁶⁰ Az egész bekezdés utólag áthúzva.

⁶¹ Krispán vagy grispán (Grünspan): rézrozsa (patina), kémiai-

lag oxidációs folyamat eredménye különböző rézvegyületek. Ez esetben megmelegített rézlemezre alkoholt töltenek, s rajta hagyják, a keletkezett rozsdát lekaparják. Zöld színű festékalapanyag. (MÖLLER János 1818, 46.)

⁶² Valószínűleg pázsitzöld.

⁶³ Fenyőkorom. A fenyőfából kifolyó gyanta elégetéséből keletkezett. Lásd *** 1912, 7.

⁶⁴ Örsző.

⁶⁵ Kópál: trópusi eredetű fák gyantája.

⁶⁶ Örsző.

szűségdre, az üveget mindenkor jól bé dugva kell tartani nehogy az ereje ki menyen.

Ezzel a gyintárral lehet magára is festéket törni, de igen hamar a kőre szárad, hanem jobb felét len mag olaj firnaissz, felét pedig ezt tölteni és úgy végítve törni a festéket. A festék ha meg szárad az után ezzel a gyintárral, [9r] a terpentín olajjal felvegyítve meg lehet a festéket kétszer, háromszor is járni, és olyan fényes lesz, mint a tükör.

A Kópál gumi a főzés közben igen bűdös és a mejjnek sokat árt, azért vigyázon magára a főző. Arra is kell jól vigyázni, hogy mikor a terpentín olajat belé tölti a fazékba, félre kell vinni a tüztől, mert hamar belé kap a tűz és azt mivel a mit a puska por.

A kotsi kassának, vagyis derekának festése így mégyen végben: elsőben kell törni festéket len olaj gyintárban Englisch róthot,⁶⁷ ezzel mindenütt bé kell festeni, ha meg szárad pallérkövel (pimzenstein) meg kel jól pallérozni és köszörűlni, hogy a durvaságát simítsa le. p.o a kotsit fel oldalra fordítván vizet kel reá önteni és a pallérkövel jól meg kell simítani, [9v] az után vízzel le kel mosni a motskot és így had száradgyon meg.

Sok helyt a kotsi oldalán a festék a fáig mind le sűrölódik. Ekkor újra meg kell festeni és így még meg kell simítani. Azután ha zöldre akarod festeni a kotsit, törj festéket kópál firnaisszal, és len olajj firnaisszal berliner lauból igen világos kéken, ezzel fessd bé a kotsit. Ha ez a kék festék meg szárad, törj pallér követ fa olajban, és ezt egy posztó darabra kenetgven azzal pallérozd ki szép simmán a kék festéket. Végre törj desztülált grúspaint,⁶⁸ fejjérel és sárgával elegyítve, vagy a millyen szint akarsz kópál firnaisszban, vagy elegyesen és ezzel fessd bé, ezt is pallérozd ki a posztóval. Hogy pedig a fa olaj a festéken ne maradjon, mindenik pallérozást jól sűröld meg búza [10r] dertzével, és azután töröld meg posztóval, vagy gyenge ruhával, és úgy fests a kékre zöldet, a zöldet pedig kend bé kétszer, háromszor tiszta kópál firnaisszal és ha e meg szárad simma lesz a festék, mint az üveg és fényes mint a tükör.

Lagir

A fényesítő gyintárok közt leg szebb a Lacc firnaissz a melyt így kell készíteni: egy jó erőss üveg flaskóba tölts 1 *Alcohol* vagyis *Spiritus vini rectificatissimust*, ebbe tégy 2 kópál gumit 3 *lacca gumit* 4 *arabiai gumit* egy arányod mértékben, és tedd meleg helyre had olvadjanak fel együtt, – vagy pedig mivel a kópál gumi igen nehezen olvad el, tanatosabb, hogy egy jó kívül, belől mázas tsuporban töltsd belé a spiritus vinit és

N. B. Ha csak spiritus vinit. és ser (v. sen) lakkot⁶⁹ egy betéve felrögzogtva is, fáin lagir, hanem a serlak kétféle fejjér és veres, [10v] és abba tedd belé törve a gumikat és jól bé fedve tedd vas lábasra és főzd addig szénnel, míg mind együtt fel olvadnak és azután töltsd üvegbe és használjad.

Spanyol Firnaissz

- 1 Végy fél kupa spiritus vini rect.
- 2 Négy uncia⁷⁰ Gumi Sandaraccát
- 3 Négy uncia Gumi Mastixot
- 4 egy uncia Kámfort

5 kilentz Xr⁷¹ arra Cipriai vastag terpentint:

Ezeket mind öszve törve tedd egy üveg flaskóba dugd bé jól és kösd bé lantornával(?),⁷² tedd meleg helyre néha néha rázogasd fel ezek itt fel olvadnak, és élhet véllé fényessítő gyanánt. Ez a gyintár elég fényes, de karczódik a meg vakarásra.

A lacc és spanyol firnaisszok csak⁷³ [11r] csak arra való, hogy azokkal a pusztá fát, vagy a már meg száradt festéket meg fényesítik, azért ezekben nem kell festéket törni mert igen hirtelen meg száradnak, mivel spiritussal vadnak készítve, hanem mikor valaki meg akar fényessíteni valamit ezekkel, töltsön egy pohárba az üveg szádát mingyárt jól bé dugván, és azt gyenge etsettel hamar kennje fel a fára vagy festékre egy aránt, és ha egyszeri festésre nem elég fényes kenne bé többször is. De:

Mikor csak a tsupa fát akarja valaki meg laccirozni, szükség hogy előbb a szépen kigyalult fát kenne bé len mag olajjal firnaisszal,⁷⁴ hogy igya bé jól magába, amit bé nem iszik, [11v] azt dörgöllye le rolla posztóval vagy ha előbb meg szárad a firnaissz, azután a fát süllő füvel⁷⁵ ki kell szépen pallérozni és azután posztóval minden port jól le kel dörgölölni, sőt a posztóval jól meg kell a fát sűrölni mind addig amíg valami fényesség látszik rajta, és azután kell a fényessítő firnaisszal békenni.

Többféle gyintárok nem igen szükségesek egy asztalosnak, eleget ír Gyarmati Gábor⁷⁶ egy mesterséges gyűjtemény nevezett könyvében, de nem mind lehet használni.

Vászonra Festeni

A Picturanak tulajdonságait ide le nem irhatom, hanem a ki akar valamit pingálni, az előbb tanuljon meg rajzolni és mikor azt meg tanulta azután éllyen az alább irtakkal.

[12r] Grundírozás

A vásznat ki kell egy vak rámára jól huzni vagy feszíteni, apró szegekkel, az után csirizt kell főzni jó higon és a vásznat ezzel vékonyan bé kell kenni egy kefével hogy a szöszössége had sikullyon le, de ha ez a tsirizelés vastagon talál esni, a festék mind le pattog rolla. Meg száradván így, a vászon festéket kell törni len olaj firnaisszal vagy *satinovert*, vagy *Englicsh[sic!]* - *rótot*, vagy pedig Csikban Szereda mellett a szántó földeken tanáltató[sic!] *sárga festéket*, az honnét lehet válogatni a kövesek közül jót is, ezzel jó keményen meg törve bé kell vakolni a vásznat, ha meg szárad jól, akkor pimzensteinnal meg kell jól pallérozni, *azután*⁷⁷ [12v] azután azon sárga, vagy veress színű festéket higabban törvén, etsettel bé kell festeni még egyszer a vásznat, és még meg kell pallérozni, és mind addig kel ezzel a grund festővel a vásznat festetgetni, amíg a vászon szálai és lyukai bé takartatnak és a festék szép simmán látszik a vásznan. Ekkor már fejjér Crétával ki kell rajzolni a vaszonra[sic!] azt amit akar valaki rajzolni és festékeket készítvén a figurát ki kell festeni.

Az olajos festékekkel való pingáláshoz kívántatik egy deszkátska körtve, vagy tiszta fából szép vékonyan ki készítve melyt corrupte *Poletrának* igazában pedig Politheanak neveznek X erre a deszkára kell kenni a festékeket. Minden⁷⁸ [13r] Minden meg kívántató festékeket pedig len olaj firnaisszal és fejjér mák

⁶⁷ Angolvörös: vasoxid alapú barnászvörös szín.

⁶⁸ Grünspan vagy krispán, rézrozsa, zöld festék. A *desztülált* szó kihúzza, majd újraírva.

⁶⁹ Sellak: állati eredetű természetes gyanta, egy délkelet-ázsiai lakttetű váladékából készített lakkfajta.

⁷⁰ Uncia: ürmérték, kb. 28,3 g.

⁷¹ Krajcár.

⁷² Lantorna: állat szárított húgyhólyagjából készült szigete-

lóanyag.

⁷³ Órszó.

⁷⁴ Utóbbi szó kihúzza.

⁷⁵ Zsurló.

⁷⁶ GYARMATI Gábor 1806. (Vö. SZINNYEI József 1896, 19.)

⁷⁷ Órszó.

⁷⁸ Órszó.

olajjal kell készíteni olyan keménnyen, hogy a politheáról le ne follyanak. Evégre a mák olajból három annyit is kell a festékhez tenni a törés közben mint a firnászból, és a festéket úgy meg kell törni, hogy abba még csak egy tö hegyini tsumóka s látszodgyék.

A pingálásra szükséges festékek pedig ezek:

- 1=o *Bleiveisz*
- 2=o *Schügelb*
- 3=o *Obergelb*
- 4=o *Satinober*
- 5=o *Englischroth*
- 6=o *Czinober és*
- 7=o *Viannerlacc*a vagy akármellyik lacc nevű festék
- 8=o *Berlinerblau*
- 9=o *Bergblau*
- 10=o *Kinrusz* több nem szükség.⁷⁹

Ezeket a festékeket mind csak magokra kell meg törni, és a fenn irt rend szerint a politeára [13v] helyheztenni. Az Englisch róthot és a lacc festékeket tiszta firnászal kell meg törni, mert későre száradnak meg.

Ezekből a festékekből minden féle ki gondolható szint lehet csinálni az egybe elegyítés által.

Ezt az elegyítést pedig csak a tapasztalás és a mellett a tanító mester meg mutatással fogja meg tanítani. Ez iránt tehát a tanuló mennyen pictor mellé tanulni, úgyis ez az asztalossághoz nem igen tartozik.

Arannyazni.

Két féle képpen arannyazhat az Asztalos, Gyintáros, és viz festékre:

Mindeniket jó tudni, ez ugyanis titkos mestersége az Oltár festőknek, de hasznos az Asztalosoknak is.

Az Aranyozáshoz kívántatnak

1=o egy bőr párnátka, mellyen az arany⁸⁰ [14r] arany leveleket lehessen elvagdálni x ilyen ezt kell így csinálni, keress jó lágy bőrt, mint az írha kesztyű, ezt a husos felit, vagyis a borzas fodor felit kúlyllyel hagyva reá kell szegezni egy négy szegletű deszkatskára és meg kell szőrrel tölteni.

2=o Egy két élű kés // mellyel az arany leveleket el lehessen vagdálni

3=o Egy szélyes lapos etset, mokus farkból /// mellyel az aranyat lehessen fel szedni a párnáról. Ennek vegiben[sic!] kel hogy légyen egy fisch pemzell, vagyis kis festő etset.

4=o Egy kis tiszta gypott.

Ezek meg lévén

Ha olajos festékre akarsz arannyazni p: o: vas Keresztes Tempomra, vagy egyebet, törd meg az *okkergetbet* és velentzei *Bleiveisz* jó erős gyintárban, illy mértékkal hogy csak fél annyi fejer légyen mint a sárگا, [14v] ezzel fessd meg amit meg akarsz arannyazni, és mikor annyira száradt hogy még reá ragad az arany, akkor arannyazd meg, mellynek ez a modgya:

Az aranyleveleket szep[sic!] vigyázva tedd le a párnára, és a vágó késsel vágj akkorát belőlle a mekkorát egy helyre tenni akarsz, a kis mokus fark hegyiből csinált lapos seprűtskét igen gyengén értesd meg fa olajjal és az ujjaid közt surolod reá úgy, hogy az olaj ne is tesztedgyék rajta másként, hanem mint ha csak gyengén meg volna nyirkulva[sic!], ekkor a söprűtskét lapiára[sic!] értesd az el vágott arany levélhez és fel veszi a párnáról, tedd le a meg arannyazandó grundirozott fára, vagy vasra, és a hol jól magához nem huzza a festék⁸¹ [15r] a festék az aranyat

nyomd reá gypottal, és így az egész portékát raggaszd bé arany pilivel[sic!]. Ha jól meg szárad azután kend bé mindenütt kópál firnászal és így sokáig meg tart az arannyazás ha nap és eső éri is.

Igy kell bánni az ezüstözéssel is

N. B. De arra kell vigyázni, nehogy az arany helyett réz pilit, ezüst helyett ónat adgyanak a tsalók. Az arany levelek téglá szín igen vékony papirosba az ezüst pedig halovány színbe vannak téve, a réz és ón vastagabb durva papirosba.

A Fényes arannyazáshoz sokkal több munka és nagyobb vigyázás kívántatik.

1=ben Amelly fát meg akarsz arannyazni, azt meg kell jó forró erőss enyvel kenni, mellyet így kell főzni: egy fazékba tégy annyi enyvot hogy⁸² [15v] hogy csak harmadrésze maradjon üressen, azután töltsd meg a fazakat vízzel és ted a tűzhöz úgy, hogy az enyv meg ne főjjon, hanem csak magába mértékletes melegtől olvadgyon a melegnél minden meleg nélkül. Ha pedig meg fő, el veszi az erejít az enyv és azért erre vigyázni kel akkor is, midőn valami deszka, vagy egyéb enyvezésre akar enyvot készíteni az Asztalos.

Az így felolvadott enyvot tehát meg kell jól melegíteni és azzal a meg arannyazandó portékát jó melegen bé kell kenni, ha puha a fa még két versben[sic!] is, ha pedig kemény a fa, elég egyszer meg kenni

2=es közönséges⁸³ [16r] 2=o közönséges Crétát kell jól meg törni enyves vízzel, melly enyves víz légyen vékonyabb mint mellyel csak magára kenettetett bé a fa, ezzel a Crétával igen vékonyan bé kell festeni az enyv bé kent meg arannyazandó fát. Ha vastagon talált esni az első festék az enyvre, le pattog az arany a Créta festékekkel edgyütt:

3=o Ha meg szárad a Créta festék a fán (mellyet mértékletes melegen és nem a verő fényen kell meg száradni hagyni, mivel az erőss melegen meg hasadoz és üdö előtt le pattog) a meg tört Crétát meleg vízzel fel kel elegyíteni hogy az enyves víz valamivel vékonyabb légyen mint az előbbeni és ezzel is még meg kell festeni a fát másodsor, melly festék valamivel lehet [16v] vastagabb mint az elsőbszeri. Ha a meg arannyazandó fa még ki tetszik, harmadsor is meg kell Crétával festeni, mind addig míg a Créta a fát egészen el takarja, csak hogy az enyves víz, mellyel a Créta törtetik, mindenik festéskor légyen valami kevéssel gyengébb mint az első. *Ennek ez az oka*, Hogy ha a felső festékek közül valamelyik erőssőbb enyvel talált készítettni a leg alsó enyvezésnél, akkor nagyobb lévén az ereje az alsónál, az alsót meg bírja és a fától elvásttja és fel pattan. A leg alsónak tehát leg nagyobb erejinek kell lenni, hogy a másodikat meg bírja, és a másodiknak is valami kitsivel nagyobbnak, mint az harmadik és így asztán a festéket nem lehet félyteni hogy fel pattog.

[17r] A melly darabok igen kényess és fain metszésből állanak, azokat nem kell Crétával erősst bé vakolni mint p: o: a rosa leveleket hogy a vékony húzások is az arannyazáson tetszedjenek meg.

Ezt az alsó Créta fundamentumot ki kell pallérozni pimzen steinnel vagy surló füvel, hogy ha valami darabosság vagyon valahol had surolodgyék le, és légyen mindenütt egyenes és simma a festék.

4=o Bononiai Crétát kell törni enyves vízzel, mellyet viza hojag enyből kell készíteni, de jó a közönséges enyv is, ezzel is meg kel egyszer festeni az elsőbbenni Créta fundamentumot, Ha pedig ez a Créta meg száradt ezt úgy ki kel pallérozni hogy légyen olyan sik, mint az üveg, ebből ál az fundamentuma az arannyazásnak.

⁷⁹ A sorszámozás feloldásai természetesen: Primo, secundo, tertio, quarto, quinto, sexto, septimo, octavo, nono, decimo (latin).

⁸⁰ Őrszó.

⁸¹ Őrszavak.

⁸² Őrszó.

⁸³ Őrszavak.

[17v] A Bononiai Créta olyan mint a buza liszt a melyben leg kisebb főenyesség sints, azért kell tehát ebből készíteni azt a legutolsó fundamentumot, mely éppen az arany alá esik, azért e helyet más féle Crétát venni nem jó.

Az első Créta fundamentumra kell készíteni egy más fundamentumot, a melyet *polimentumnak* neveznek, ennek a második fundamentumnak meg készítéséhez ezek kívántatnak.

- 1=o Bolus armenus ruber fél font
- 2=o Tiszta fejtér viasz 2 uncia
- 3=o Velentzei szappan fél uncia
- 4=o Hét tojásnak a fejtére

Készítése

Egy edénybe annyi vizet kell tenni, a mennyivel a fél font Bolust meg lehet törni. [18r] A viaszat és a szappant apróra vagdalva belé kell tenni és a fővés által tűznél el kell mindeniket tökéletesen olvasztani. Ha meg olvadtak egészen ezek, a tűztől ki kell venni, hadd hűllyön meg, ha egészen meg hült, a tojás fejtér belé kell tenni és jól egyben kell kevergetni, hogy elegyedgyék össze. Ezzel a materiával a Bolus Armeniat meg kell törni olyan jól, hogy abba semmi töretlenség ne maradjon. Annak próbája ha meg törte ?[sic!] az hogy a foga közé kell venni belőle és ha semmi főenyesség nem tapasztaltatik a fogok közt, úgy meg van törve, másként tovább is kell a kővön surolni.

Ha jól meg törik meg kell szárasztani, és úgy meg száradva el kell tenni⁸⁴ [18v] tenni azt, a mi most nem kell máskorra. Mikor ennek a meg száradt materianak hasznát akarja venni valaki, törje meg újra tsak vízzel olyan keménységre mint a tejfel, és élyen véllé.

Ezzel a polimentummal bé kel festeni a Bononiai Crétát olyan vékonyan, hogy a festéknek veressége tsak alig tetszedgyék. Ha e meg szárad, bé kell festeni 2=or és harmadszor is, ameddig tudni illik a festék a maga verességét a Crétán ki mutattya egészen. De arra kel vigyázni, hogy a festék egy helyet vastagabb ne légyen mint más helyet, mert mikor az arany ki pallérozódik, a polimentum az arannyal edgyüt le esik.

Mikor ez a második fundamentum reá festetett a meg aranyozandó portékára, vigyazni[sic!] kel, hogy a por meg ne lepje, a mely ha történik is, ha nem is, bátoráságnak okáért egy poszto [19r] darabbal az aranyozás előtt mindenkor meg kell dörgölni a polimentumot, és azután az arannyat reá kell raggatni e képpen.

Végy seprő pálínkát de jo másféle is, ezzel keny meg akkora helyet, a mekkora arannyat akarsz tenni, és a fenn meg mondott mód szerént a kis mokus fark lapos seprűtskével ragd reá az arannyat. Serényen kel bánni ezen dologgal, mert ha bé iszsa a festék a pálínkát addig a mig az arannyat reá ragasztanád, nem ragad hozzá. Azért tehát tselekedgy úgy hogy előbb vedd fel az arannyat a párnáról a seprűre, és akkor a végén lévő kis etsetetskét szép óva mártsd a pálínkába, kend meg gyorsan vele a fát akkora helyet, a mekkorát gondolod hogy a fel vett arany levél bé lep és egy szeribe tedd reá⁸⁵ [19v] reá az arannyat, és nyomd reá gyapottal. E képpen az egész munkát végezd el, mindenre jól vigyázzván.

Mikor gondolod, hogy az aranyozás meg száradott, végy farkas agyart, ezzel pallérozd meg, vagyis sikogasd meg az arannyat szép tsendesen és kifényessedik szépen. Némellyek úgy tarttyák hogy az arannyat akkor kell ki pallérozni, mikor még

egészszen nem száradott reá hanem még szijas a polimentum mert ha ez egészen meg asz, nem lesz olyan fényess az aranny, mint másként. Próbáld a hogy tetszik.

Veress Mátyás⁸⁶ pedig, a ki igen nevezetes pictor vólt így arannyazott:

- Négy Bolus arm[enicus]. rub[er]. egy fontott
- Fejtér viaszat 3 Lóthot
- velentzei sappant 2 lótot
- Tizenkét tojásnak a fejtér

Ezekkel⁸⁷ [20r] Ezekkel az ő mondása szerint, úgy kell bänni, mint fenneb írva vagy on azon kevés külömbsséggel, hogy a Bononiai Crétára festeni kell még *Okergelb* sárga festékből viza hojag enyvből készített enyves vizez fundamentumot és erre asztán a polimentumot. Lehet hogy így még jobb, mert az okergelb is valami pallérozhatossággal bíró festék, és azért az arany fénynyessebben ki pallérozódik. Az igaz, hogy Veress Mátyás igen szépen arannyozott.

A Mattolás

Némelly helyen nem kell kifényessíteni az arannyat, úgy mint: a virágoknak leveleit, és a kép rámaáknak kivásait azért hogy az arannyazásban is látszodgyék valami sátirozás, vagyis meg árnyékozás a világosság mellett. Az ilyen kipallérozot fára arannyozást pedig bé szokták valami lacc forma festékekkel fes⁸⁸ [20v] festeni, hogy szebb és tartósabb légyen, azon festékeknek ez a receptje:

Végy Spiritus vini rectificatissimust amennyit akarsz, Sanguis draconisz⁸⁹ úgy [---] Crocuscum, vagyis sáfrányt. Ezt a két festéket egy arannyod mértékbe belé kell tenni egy üvegbe, és a Spiritust reá töltvén jól bé kell dugni az üveget és el kell olvasztani edgyütt, ezzel a materiával meg kell kenni az arannyat a hol nem akarod ki pallérozni, és ebből ál a mattolás. – Az üveget mindenkor jól bé dugva kell tartani, hogy a spiritus ereje ki ne mennyen.

Ezüstözés

Az ezüstözés éppen az ami az arannyazás, tsak hogy arany helyett ezüst leveleket kell raggatni a fára.

2=o lehet a polimentumot tsinálni fejtér *bolusból*, de jo veressből is úgy éppen mint az arannyazásra le van írva. Az ezüstöt pedig viza hójag enyvel bé kell kenni.

N.B. Az mely Kalendáriumokk[sic!] fele arany és a más ezüst annak a neve *Crisgold*

[21r] Lazurozás

Néha szoktak az ezüstre szines festéket festeni, a mely úgy látszik mintha az ezüst volna zöld, veress vagy más szín. Ezt a festést lazurozásnak nevezik melyhez arabiai gyintart kell így készíteni:

Egy jo mázas edényben tölts terpentín olajjat, tégy hozzá vastag terpentint, olly mértékkel, hogy az olaj légyen két harmadrész, a vastag terpentín egy harmadrész, vagyis az olaj két annyi, mint a vastag terpentín, ezt főzzed valami 5 minutumig és meg van.

Minden festéket előbb tiszta terpentín olajban kel meg törni és az után ezzel a gyintárral fel kell vegyíteni és úgy kell az

⁸⁴ Őrszó.

⁸⁵ Őrszó.

⁸⁶ Veress Mátyás (1749–1809) híres kolozsvári festő, kastélyok kifestésében és templomok, oltárok festésében egyaránt részt vett. Nevéhez köthető a kajoni Haller-kastély, a kerelőszentpáli Kemény-kastély falképeinek festése, de neki tulajdonítják a csik-

rákosi templom (1794), a székelyudvarhelyi ferences templom (1780–1781), az erzsébetvárosi templom (1790) oltárainak festését is. (BIRÓ Vencel 1960.)

⁸⁷ Őrszó.

⁸⁸ Őrszótag.

⁸⁹ Sárkányvér, vérvörös színű gyantaanyag. (Lásd ML, XIV, 494.)

ezüstre reá festeni, ez igen hamar meg szárad. De a szépen ki ezüstözést előbb huzd bé viza enyvel. De⁹⁰ [21v]

De *Veresset* tsak *Carminnal* vienner, vagy Florentiner laccaval lehet festeni a Kugel lacca és a Czinober, nem jó, mert az ezüst ezeken nem látszik által.

Zöldet lehet festeni destillalt grüspannal. A saft grün jo sötét Zöldnek.

Kéket Berliner blauval kel festeni, a melly kétféle, sötét és világos, mindeniket lehet kapni a Patikába, az Indigo nem ide való.

Sárgát Gumi guttaval kell festeni, de ebbe több légyen a terpentín olaj mint a gyintár, mert magától a festék fényes és hamar száradó.

Ezen Lazurfestékek hamar meg száradnak, és ha az edényben maradnak egészen meg asznak, de nem kell el vetni, hanem terpentín olajjal újra fel kell törni meg melegítve, és lehet használni. Ezen lazurfestékeket pedig mind melegen kel fel kenni az ezüstre. Egybekre meg tanit a tapasztalás.

[22r] *Jegyzésre* méltó az, hogy az ezüstöt előbb ki pallérozván szép fényesen, az után viza enyvel szép vékonyan bé kell kenni, és ha e meg szárad, a Lazurfestéket úgy kell az ezüstre festeni, mert különben az ezüst nem látszik fényessen által a festéken.

Második Rész

A viz Festékekről.

Pappirosra való viz festékeket készen árulnak a kereskedők, ha nem itt az a kérdés, hogy miképpen kell festeni a kőfalra úgy mint: ben a házakban és künn a tornyokra?

IS=us⁹¹ A Benváló Festésről

Mindenek előtt meg kell vizsgálni, hogy a kőfalat sokszor meszelték e meg?[sic!] és ha úgy találatik, a meszet le kell veri éppen a vaklásig[sic!]. Azután jó mészből tiszta fűvenyet kell elegyíteni, és ezzel a falat meg kell meszolni. Ha a mész porlik, forralt édes [22v] tejet kell belé tölteni és ez helyre hozza.

Hogy a falon való festék tovább tartson, akkor kell reá festet[n]i, mikor még nints ki száradva vagy pedig vízzel meg kell nedvesíteni a kőfalat és nyirkoson kell reá festeni.

A kőfalra való festékek a következők:

Bergblau tiszta világos kék, mely falra igen szapora és szép festék.

Készítése pedig hogy nem kell megtörni mind olaj[sic!] hanem meszet kell közibe elegyíteni annyit, hogy két rész légyen festék, harmadrész pedig mész, vizet kell reá tölteni felire, felire pedig forralt édes tejet. Egybe kell jól keverni és lehet véle festeni.

Ha sötétebb kék kell, *Indigot* kell hozzá elegyíteni.

Ha Kug[sic!] laccat elegyitesz Berg blauhoz *violaszin* lesz, de ekkor semmiféle lacc festék a meszet nem szenved meg. Azért tsak magára⁹² [23r] magára kell elegyíteni, vagy pedig ha *világos viola szín* szükséges, Crétát kell mész helyet elegyíteni.

Indigo ez sötét kék, és készíteni kell ezt is tejes vízzel, mellynek két része légyen téj, egy rész viz. Ebből lehet világos kéket is csinálni így: végy Galliciensteint,⁹³ ezt törd meg tiszta kövön jól, elegyis[sic!] annyi meszet közibe, mint a Gallitensten, vagy ha kevesebbet is, a mint akarod, azután tégy kevés indigot közibe és a fenn leirt tejes vízzel elegyisd fell, és világos kék lesz.

Ezt a festéket szokták, alkalmaztatni, a levegő égnek kifestésére, mert itt nem szükség az igen sötét kék, hogy a fák tet-szedgyenek ki az ég alatt.

Czinober Király szín veress festék ez a vizet nehezen veszi bé, azért előre jo enyves vízzel fel elegyíteni keményen és azután vízzel. Lehet meszet is közibe vegyíteni, ha szükség. Ez drága festék lévén, nem [23v] igen szokták ház festésre vesztegetni, egyéb ként, hanem a hol virágot kell pingálni. E helyen lehet használni a Miniumot a melly öltöb. A Miniumot pedig meg kell jól törni, mert noha pornak látszik de nagy követsek vannak benne.

Satinober és *Obergelb*, ezeket mivel a földből ássák a magok természeti színekben, a mész nem ronttya el. Az *Obergelb* ha mésszel elegyítettik, világos sárga lesz. A *satinober* pedig tserefa szint mutat, ezekkel a festékekkel kell pingálni és ábrázolnia[sic!] a földet és a fáknek ágait. Saftgrünt elegyítvén oda a hová szü[k-]séges.

Berg grün ez zöld festék leg inkább szolgálhat a házak faloldalára, igen szép zöld és a mész nem változtattya meg a színt, sem az aer[sic!] nedvessége⁹⁴ [24r] nedvessége, sőt minél tovább áll, tsak hogy a füst ne érje annál szebb, ezet is forralt édes tejjel kel fel készíteni. Ha ehez *safgrünt* elegyitesz, sötétes zöld lesz belőlle, úgy hogy ha többetske saftgrün elegyítettik Közibe, egy olly festék válik belőlle, melly a sárga és zöld közt vagon. Ha *Schüttgelb* elegyítettik közibe, léssen pársint szín.

Safgrün sötét Zöld, ebből sokféle szint lehet csinálni, de meg kell főzni vízben úgy, hogy 2 Lotth festéket belé kell tenni fél kupa vízben, és ez ha meg fő és el olvad, jo sötét Zöld lesz fél kupa

Ebből szép *sárga léssen* így: végy meszet a mennyire szükséged van, ebbe tsepegtess fel olvasztott saftgrünt⁹⁵ [24v] saftgrünt és kevergesd jól össze, addig tsepegtesd a Zöldet belé, míg az egész mész jól egybe keverve Zöldes szint veszen magára. Ha ezzel az elegyítettett mésszel festesz a kőfalra, mikor meg szárad, szép sárga léssen.

Ebből a sárgából a berg grünnél sötétebb *Zöld* léssen, ha Indigot elegyitesz közibe és az ilyen festék jo a távol való pársinnak és fáknek kifestésére, mert a távol valókat mindenkor altonabb színű festékekkel kell festeni, mint a millyenek a festékek a magok színekben, és természetekben. Mivel távol a fák és egyebek nem tetszenek ki egymástól meg különbözve. *Englisch*⁹⁶

[25r] *Englisch rotth* veress festék, meg szenved a meszet és rosa szín léssen belőlle, sötétebb vagy világosabb a szerént amint több vagy kevesebb mész elegyítettik közibe.

Ha Indigo elegyítettik közibe, viola szín lesz, ez is a szerént sötétebb vagy világosabb, a mint a mész elegyítettik belé.

Ha pedig *Satinober* elegyítettik belé lehet használni a sárga festék sátirozására vagyis arnyékozására.

Kugellacca rosa szín festék. Ez a meszet nem szenved meg, hanem Crétát kell belé elegyíteni ott a hol világosabb kell, mint a róssák kifestésében is. Ha mész elegyítettik közibe, hammu színé válik. Mikor⁹⁷ [25v] Mikor ezzel a festékekkel akarsz festeni a meszelt faloldalára, szükség meg várni, hogy száradgyon meg a fal. Vagy pedig meg[sic!] jobb ha a fal oldalát alabástrommal, vagy Crétával meg meszeled ott, a ahol laccával akarsz festeni.

⁹⁰ Őrszó.

⁹¹ Primus. Secundus.

⁹² Őrszó.

⁹³ Valószínűleg rézgálic, a réz leggyakoribb vegyülete. Faluhelyen ma is gálickőnek nevezik.

⁹⁴ Őrszó.

⁹⁵ Őrszó.

⁹⁶ Őrszó.

⁹⁷ Őrszó.

Ha sötét rózsaszín akarasz festeni, törd meg vízzel jól a kuglaccát és tégy hozzá tojás sárgát és elegyisd fel vízzel, hogy fényes ne legyen.

Schüttgelb világossárga. Ez sem szendvedi meg a meszet, azért ha világosabban kell, mint a maga természetiben vagyon Crétát kell közibe elegyíteni.

Jegyzés A melly festékekről azt mondtam hogy a meszet nem szendvedik meg, nem úgy kell érteni, mint ha a meszelt köfalra nem lehetne vele festeni hanem csak úgy, hogy közikbe⁹⁸ [26r] közikbe nem lehet elegyíteni, de köfalra lehet vele festeni Crétával elegyítve és magokra is.

Minden köfalra való festéket forralt édes tejjel és vízzel kell készíteni, kivéven ezeket:

Saftgrün mivel magokban elég.

Gumi gutta egyes tulajdonságuk.⁹⁹

Berg grün mert ez mind addig könnyvez a faloldalán a mig mind elfoly.

Az első kettőt tehát csak vízzel, ezt pedig gyenge enyves vízzel kell készíteni.

Arra is kell vigyázni, hogy sok tej ne legyen a festékben, mert ezzel fényes lesz és lepattog.

Hogy pedig a festékek inkább ki tetszedgyenek egymástól, sötétet világosra nem kel festeni, hanem ellenben világosast sötétre. P. o. Ha virágokat akarasz festeni valamely kék¹⁰⁰ [26v] kék vagy Zöld táblára, a féloldalán a táblának a széllyére huzza egy fekete széllyes pántlikát Künnrusz, vagy más sötét festékekkel, és erre pingáld a virágot, mellynek a világos kék vagy Zöld tábla felől való levelei Saftgrünnel, a fekete pántlika felől való pedig berggrünnel legyenek festve, és így lesz szép. Ezt kell tartani egyebekről is.

Grünspán Zöld. Ezt ha mésszel elegyitted világos kék lesz, De ehelyett jobb a bergblau, ugys ez igen drága lévén, kár falra festeni.

Künnrusz vagy *Francfurter* svarcz. Mindenik jo feketének vizel és tejjel elegyitve.

Ezeket ben(n) ahol a nap és esső nem éri, lehet használni.

S-us 2=us¹⁰¹

[27r] S-us 2=us¹⁰² A künn való Festésről

Hogy a festék künn a köfalon, hol a nap és esső éri és az aérnek is változásai alkalmatlanok, tartós legyen szükség 1=0 ujj köfalra festeni még addig míg a vaklás meg nem száradt, hogy a vaklásba hasson bé a festék, máskén[t] az esső lemossa. Erre nézve [h]a régi a vaklás, le kell verni éppen a köig vagy tégláig és újra kell vakoltatni és err[e] úgy festeni, még pedig a vaklás meg ne száradgyon, meg kell nedvesíteni vízzel és úgy kell reá festeni, másként haszontalan lesz a mu[n]ka.

2-or Ollyan festékekkel kell festeni mellyek a meszet meg szendvedik és a nap sűgárait¹⁰³ a színeknek nem árt, úgy mint: *Engliscrot*

[27v] *Ober gelb*, *Satinober*, *Berg grün*, *Francfurter svartz*, *Smolten* festékekkel, más félék nem jók erre a végre és tzélra tehát ha:

1=0 *Rozsa szín* kell Englisch rothot kell elegyíteni mésszel, nem pedig Kuglaccát.

2=0 *Viola színnek* elegyíteni kell Englisch rothot Schmoltennel.

3=0 *Testszínnek* Englisch rothot mésszel.

4=0 *Sötét Zöldnek* elegyíteni kell Berggrünt Francfurter svartzal.

5=0 *Berggrün* és *Obergelb* is, mésszel léssen ollyan festék, melly a Zöld és Sárga közt vagyon.

Ezek szerént más féle színeket is lehet elegyíteni a fenn nevezett festékekből, de másféléssel künn nem kell festeni, mert el hadgyák a színeket.

Ezeket is tejjel és vízzel kell készíteni kivéven a Berggrünt, ezt csak vízzel kell elegyíteni.

[28r] *Töldalék*

Az Oltár Csinálásáról.

Meg törtenhetik hogy ezen irás ollyan mester embernek juthat kezében, aki az asztalosságot igen tnsinson érti és miveli, metztzeni is tud, de oltár tsinálásához nem mér fogni, azért mivel annak módgyát és mértékét nem tudgya.

Hogy tehát ezen részben is segélylek az oskolába nem járt természet mesterein, ide ragasztom azon leg szü[k]ségesebb jegyzéseket az Architecturából amellyek leg szükségesebbek, de elég-ségek is az oltár tsinálásra.

Az oltárnak öt nevezetes bévett formai[sic!] vannak úgy mint: a *Tuskánusoké*, a *Doricusoké*, a *Jonicusoké*, *Romaiake*[sic!] és a *Korinthusbelieké*. Mind ezek¹⁰⁴ [28v] mind ezek a mint nevezetekre, úgy mértékekre is egy mástól különböznek. Az első úgy mint a Tuskánusoké mint hogy egy köptzös és izmos embernek formáját ábrázolja leg törpébb. A Doricusoké és Jonicusoké, ábrázol egy magos szál embert, és azért ezeknek mértéke is nagyobb. A Romaiaké Aszszony személyeket ábrázolnak, azért ezek kartsubbak az elsőknél. A Corinthusbelieké kartsú termetű leányokot ábrázol és azért e leg kartsubb is.

Mindenik nevezetű oltárokon az oszlopok teszik a fő dolgo-
kot, a többi részek ezekhez csak alkalmaztatnak.

Minden oszlopnak három fő része vagyon 1=ső a *szarvazat*
(a) 2=0 a *támasz* (b) 3=0 az *allyazat* (c)

[29r] A *szarvazat* magassága téssen három részt az egész osz-
lopban. A *támasz* 12 része.

Az *allyazat* négy részt magasságra. Az oszlopnak vagyon egy talpa is, amely az oltár asztaláról kezdve le megyen a földig.

Amint hogy az oszlop ezen meg nevezett részei egy mástól különböznek magosságra, úgy széllyességre is, de mindennek vagyon mértéke, mind ezen mértékek pedig az oszlop támasz-
szának vastagságától függenek, azért leg elsőbbszer azt kell tudni, hogy millyen vastagságának kell lenni akár millyen nagy vagy kis oltárban az oszlop támasza vastagságának.

Erre nézve meg kell jegyezni:

[29v] A *Toscaniusoknál* vólt oltárookban, az oszlop támaszá-
ban¹⁰⁵nak a töve teszi egy heted részit egy az egész oszlop ma-
gasságának.

A *Doricusokéban* egy nyolcad részt

A *Jonicusokéban* egy kilentzed részt

A *Romaiakéban* és a *Korinthusiakéban* pedig egy tized részt.

⁹⁸ Őrszó.

⁹⁹ A két kiemelt szó összekapcsolva.

¹⁰⁰ Őrszó.

¹⁰¹ Őrszavak.

¹⁰² Secundus. Secundus.

¹⁰³ A -t tárgyrag kihúzza.

¹⁰⁴ Őrszó.

¹⁰⁵ A -ban rag kihúzza.

Ezek így lévén:

A mely Templomban Oltárt kell tsinálni, meg kell mérni az egész templom magosságát a pavimentomtól¹⁰⁶ kezdve a báltozatig. Ezen egész magosságból ki kell venni az oltár asztala magosságát úgy mint 4 1/2 suht, mert az oltár talpa ha három graditsra van tsinálva, az térszen 1 1/2 suht, azaz három fertályt singet, mivel minden gradits fél suht magossága, az oltár asztala pedig [30r] a felső graditstól fogva léssen 3 suht az az más fél singet.

Az egész magosságból kivévén az oltár asztalát, előre meg kell tudni, hogy az oltár egy rendbéli oszlopokból fog állani, vagy pedig két rend egy más tetején fog lenni. Ha úgy van a szándék hogy két egymás tetején álló rendbéli oszlopokból álljon az oltár, akkor az oltár a asztalától fenn maradt magosságát három felé kell osztani, ebből két rész jut az alsó rendnek, ez is meg lévén:

3=or Az oltár alsó részinek meg maradt két részt fel kel osztani 19 egyenlő részekre, a mi ebből az egész summából jut egy részre, 12 annyi rész teszi az egész oszlop támaszsza magosságát, négy olyan rész¹⁰⁷ [30v] rész teszi az allyzat magosságát, három rész pedig az szarvazat magosságát p.o. Ha az egész belső magossága a templomnak a földtől kezdve a báltig tenne 10 német ölet és 4 czólt, ebből leg előbb ki huzom az oltár asztalát mely teszen mind öszeve 54 czólt az az két singet és egy fertályt a földtől mérve a három graditst oltár talpával edgyütt. Meg marad 190 czól ennek harmada 63 1/3 czol, e léssen az oltár tetejére menő részé. Az alsó résznek marad 126 2/3 czól, ezt el osztom 19 felé: 19 / 126 2/3 / 20/3.

Jó tehát egy részre husz harmad rész czól, az az 6 czól és két harmad rész, ezt 12-[sz]er véve, léssen 80 czól, tehát ennyi magosságu lesz az oszlop támaszsza.

[31r]¹⁰⁸ *Az ezüstöt hogy kell meg arannyazni*

Az Anglus aranyt apron meg kell vagdálni vagyis aprozni, és egy fa edényben kényesöt tevé, abban igen jól egy sűrű etsettel addig kell kevergetni, a míg egészen az aranyat magához vérszi, ekkor a meg arannyazandó ezüstöt azon kény esős arannyal bé kell etsetelni és így természetes tűzben meg kell veressíteni[?] ekkor ki véve és bor kövel jól ki kel takarítani és készen van.

Az Len olajat firnázisnak ha meg akarod tisztítani, töltsd belé egy jó mázos szélyes szádu fazékba ebben tégy kópál gumit, árábiai gumit, és zakhariumot, ezt pedig mikor a nap nyárban jobban süt a melege, egy ládába füvet töltsd, ki kell tenni és adig ott tartani, míg az éledése el mulik és meg szált. Ez után kell belé tölteni a specieseket.

[31v] Ha Bécsi szurkot, vagyis kalafoniumot¹⁰⁹ akarsz készíteni, olvaszd meg a fejt szurkot, tégy belé szalamiát¹¹⁰ és vizmotot egy arányu mértékben, és egy vékony veszt meg hajtván kender szálat kell reá tekerni és ezen meg szűrni, egy tángyérba

vizet töltvén, abban kell által szűrni és abból eszeve gyurni, és mikor forrasztani akar onnal ebből kel teni a jól ki tisztított rézre vagy vasra.

Forrasztás módja

Csináltass egy forrasztó vasat illy formát: [rajz] négy szegletűt, ugyan egy vékony pléket négy czol hosszúságot, és jó két czól szeljességűt, ez meglévén végy a báltól czin onat, eztet meg olvasztván, tégy hozzá egy negyedrészt fekete onat,¹¹¹ és egy kis szalamiát, és mikor meg olvadt töltsd egy spontoló gyaluval ki huzott hosszú fában, hogy lehessen jól meg fogni, mikor pedig forrasztani akarsz, ki vévén a tűzből a meg melegített forrasztó vasat meg kel elsőbben jól surolni a földhöz, azután a vékony pléhre egy kis kalafoniumot¹¹² kel vakarni és ezután azon készített onat hozzá értetvén a meleg vashoz a kis pléh felett, és addig surolni azt, amíg a forrasztóvas jól ki fejtódik, és ezzel forrasztani a jól ki tisztított rézet vagy vasat.

[32r]¹¹³ *Tenta species*¹¹⁴

Angliai vitriol¹¹⁵ 2 lott Gálitzkő

Török Gallest¹¹⁶ 4 1/2

Arabiai Gumi¹¹⁷ 3 lott

Ezeket törd egybe, ted egy kupás üvegeben[sic!], tölts reá egy fertály bor etzetet, egy oráig tarts meleg hely ragaszd gyakorta, azután tölts tiszta esső, hó vagy folyó vizet⁹¹¹⁸ fertályt, léssen legjobb tentád,¹¹⁹ hogy pedig egy állapotu jó fogó s menyüése tentádnak meg maradjon mind addig, míg pennát a kezud evezeteti jól meg jegyezd, mennyit ki töltess tentás kúpásodból mindig annyit tölts potlásul a folyóviz tisztájából, így bár próbáld a mely tentából keresztelő könyvbe béirattad magadot ugyan abból fel is jegyeztetheted halálotat, mégis az egy egész kupa lével meg festhetik koporsodat.

[32v]¹²⁰

[33r]¹²¹ *Asztalos munkára való festékeknek Nevei*

Fejtér festék Görög fejtér vagyis Pleiváisz,¹²² Schifferváisz,¹²³ Kremserváisz, ezek fainok.

Kék Festék. Berliini, Indic. Ég-szin. Berblau.

Veress Festék. Minium. Zinober. Száidenferberlak. Vinerlak és Carmin.

Zöld Festék. Naigrin. Bergrin. Saftgrin. Krispán.

Sárga Festék. Sárga föld. Umbra. Gumi Arabi[k]um¹²⁴ Rub[ini]. Auripigmentum és opermentum vagy arsenicum.¹²⁵

Fekete Festék. Kinrusz. Frankfurder Shwartz.

Ezen festékekből minek előtte festeni akar, a törő köre kelleik tenni és azon ugyan fáinul meg törni kívántatik, mert különben darabosan látszik mikor fest.

¹⁰⁶ Padló.

¹⁰⁷ Örszö.

¹⁰⁸ Innentől más írással, ezért B variánsnak tekintjük.

¹⁰⁹ Forrasztógyanta.

¹¹⁰ A szalamiá-szesz (szalmiákszesz) a vízvőben oldott ammónia régi megnevezése.

¹¹¹ A fekete ón az ólom régi neve.

¹¹² Gyanta.

¹¹³ Újabb írás, C típusú variáns.

¹¹⁴ Tintafajta.

¹¹⁵ Kénsav.

¹¹⁶ Acidum tallicum, tölgygubacsból nyert, fekete színű savas folyadék. (GOMBOCZ Zoltán – MELICH János 1944, 900.)

¹¹⁷ Gummi arabicum, egy akácfa mézgyája.

¹¹⁸ Vagy ?

¹¹⁹ Ugyanezt a receptet Kazinczy Ferenc levelezésében is megtaláljuk, 1812-es lejegyzésben. Kazinczy így írja róla: „Ez a Csereitől vett praescriptio.” Ugyanakkor megjegyzi, hogy török gallest már nem lehet kapni, ezért újabb összetevőket ajánl. (KAZINCZY Ferenc 1899, 353.)

¹²⁰ Üres lap.

¹²¹ Újabb írás, D típusú variáns.

¹²² Bleiweis, vagyis ólomfehér, népetimológia.

¹²³ Schiffer fehér vagy hajófehér[?].

¹²⁴ Mindkét szó kihúzva, a következő szó föléje írva.

¹²⁵ Arzénásványok: a sárga auripigment (ásvány) a piros, instabil realgár („rubinkén”) bomlásterméke, annak fedőrétegeként (opermentum) is .

[33v] *A gyontár pedig így készül*

Végy Görög fejrét vagyis Bleivaiszt, Umbrat, Sziverglétet vagyis Glétt Gumi...

Ezeket a festékeket meg törvén véssen az ember egy fél kupás mázos ujj fazakat és fél kupa szép tiszta lenmag olajjat ezt belé töltvén az ujj fazékban, ugy az festékeketis, Ezek mind tsak arra valók hogy hamarabb meg szállyon a meg főtt Gyontár. Azután készít jó sok bükfa szenet és kihajtya, a fazakat belé ültetvén jó réa vigyázással ügyeli hogy kine fusson, és egy küs gyenge lapotzkával egyszeris s mádszoris kevergeti. Reá kell vigyázni, hogy a tűz belé ne kapjon, mert felette veszedelmes tüze léssen. És hogy meg főtte, vagy nem, jól ez a próbája: egy uj penna tollat belé dug s őszve köpörödik mintha a tűzön égett volna meg, jele hogy már minden zírja kifőtt és készen vagyon és kivévén a¹²⁶ [34r] a szénből jó bátor helyre leteszi hogy meg szállyon, azután hives helyen kell tartani, még legjobb a jó föld pintzébe, mert meleg helyen megbőrösödik, és alig lehet még tölteniis belőlle, igen jó bé kötveis tartani.

Ha kéket világos színre akar festeni a Gyontárral, tsak kevés Berlinikéket kell fejrét Pleivászt egyben vegyíteni.

Ha Világos Zöldet, Naigrinnel szépet lehet: de ha a nints kéket és sárgát őszve törvén fejrét pleivászt[sic!] kell hozzá tenni és Zöld léssen.

Rakott munkára az enyvet palinkával kell fel tölteni és ugy erőss léssen.

Fényes[sic!] Firnánsz

Hat Lót sziverglétet, három Lót pleivászt, két darab enyvet, fél kupa olajba addig főzni kell, míg őszve csomosodik akkor ki kell venni és meg kell szárasztani, ugy kell őszve törni, és a fazék-

ba vissza tenni és ugy annyit kell főzni, hogy fél fertály főjjon el belőle és ki kell tenni had szállyon meg és így lehet élni vélle.

[34v] *Arany betű készítése*

Két Lót Opementet, két Lót Kristályt őszve kell törni mint a lisztet, és a tojás fejrét seprű ággal jól el vevén, a melly leve ereszkedik azzal őszve kell keverni, és lehet vele irni.

Ugyan Fényes Firnántz[sic!]

Egy fél kupa borseprő pálinkába négy löt Gumi lakot, másfél löt mástiksot négy löt ákstájt[sic!], ezeket őszve kell törni mint a lisztet és egy jó erőss fél kupás üvegben, három nap a füttön kell tartani hójjal bé kell kötni és gombos tövel meg Lyukasztani, mert ha nem el hányja az üveget, és mint rakott munkára, mint másra lehet vélle festeni.

Veress Firnántz

Egy fertály borseprő pálinkába négy löt Gumi lakot, két löt Szántrakot, egy löt spikkölt, egy Lót terpentínölt egy fél kupás üvegbe belé tévén és bé kötvén minden két órába nyoltzad napig fel kell rázni és az alatt el készűl.

[35r] *Spannis¹²⁷ Firnántzot készíteni*

Egy fertály Borseprő pálinkában hat löt Szántrakot fainul meg kell törni és egy nap a füstön kell tartani, azután három löt Cipriai vastag Terpentint belé kell tenni, és így egy mázas fazékban belé tévén szénre kell tenni míg el olvad, azután egy tálal meg lyukasztván és hasonló képpen egy csuprot, és ezeket egy másra tévén szürd által azon Üvegben mellyben tartani akarod, de elsőbben hideg vízben meg kell hűteni és mikor gyenge meleg tégy belé spikkölt két lötöt, Akasztájt három lötöt és így kész.

II.

BÁLINT PÉTER FESTÉKRECEPTJEI (Csíkdánfalva, 1850 körül)

A forrás lelőhelye: Magángyűjtemény, Csíkszereda. (67 levél.)

[5r] *Az aranyozáshoz firnesek Spritusból való készítése*

Egy ferályos Övegbe kel Gumi Sándrák másfél löt, Gumimoxitx más fél löt, Kemény terpentint két löt.

Eképen a Kézítése

A Gumikot mind a ketött aprón Kővön vagy mosárban meg kel törni Szárazon és azt egy fertályos övegben belé kel teni, a Kemény terpentint meg kel olvasztani, az övegben kel tölteni, Spiritust veni, anyit Kell reá tolni, hogy az övegnek legyen héllya vagy üreségi két ujni és anak után Dugd bé, ne hogy lélekzöt, rázogasd Gyakran s mikor már jól fő, ved le a füttöről. De akor mindgyárt ki ne hozd és mikor elolvadnak a matériák, szép firnáts és Kész léssen.

Terpentintből való firnáts készítése

Egy fél fertályos övegbe kell Kétt Lott Gumi sandrák, két Lott Gumi Moztkit, ezeket szárazon meg kell törni mosárban, ted az övegben, tölts ani terpentint olyajatt reája, hogy az övegnek Légyen Két ujni héllya s ted a füttöre, rázogasd, had legyen egy keves lélogzése, főzd meg, szép sárga szint mutasson. Kész lett a firnáts.

[5v] *Aranyozás alá való fundamentum*

Elsőbb a fát, mellyet meg akarsz aranyozni, enyvel joll meg kell itatni, annak utána jó aprón törtt allabástromott eny[vv]el fell kell vegyíteni. De az enyvnek Készítése egy fertály eny, fél Kupa víz, így meg kell olvasztani, az alabástrom vizet pedig olyan higan meg kell vegyíteni, mind a sós téj, hogy merithesen egy Cserépel belőle, egy mérték alabástrom, kétt mérték enyves víz, gy őszve vegyíteni, evel épen az enyel megittatot fát meg kell festeni ötször s hatszor is.

Ezüst alá való fundamentum

Végy sárga földet fájnt, nemetül vénérit, amenyit akarsz, oszd négy felé és vakarj anyi fejrét vijaszott, mind anak a sárga földnek negyede, alljits Csomott De meg ne nyomd, tsak ugy mind a Késell vakarni lehet, hasonló Képen, a vénitianis Szapant is ugy vakarni kell, a viaszott Kalányban Kell teni, a tűznél meg kell olvasztani és a szapant belé tévén, őszve habbarni azt a negyed résszel együtt mind [6r] őszve. Kővön tojás fejrével őszvetörvén, joll egy egy kevés szép tiszta enyvet eresz belé, a tojást joll meg kell sodorni s ha meg száll, mind a víz, ugy jó. Ha valamit aranyozni kell, evel a sárga palamentumot az el készített fundamentumot meg kell festeni. De anyira higan vegyíteni kel,

¹²⁶ Órszó.

¹²⁷ Spanyol (német).

csak azal az Ovatiummal, nem vízel, hogy elégséges vékony legyen, erre jön meg a Balus.

A Balusnak¹²⁸ készítése

Valamenyt akar készíteni azt oszd 8 felé, s mind a 8 rész olly csomót vakarni kell fejez viaszot tűznél olvasd meg és a szapant keverd belé, az egész 8 felé osztott Balust tolyás fejezvel törd össze, ebben nem kell eny ha mit olyankor úgy Kell egy Keves tiszta enyves víz, csak az említett óvátium oly higan vegyíteni kel vele, hogy elégséges vékony legyen. Csak egyszer meg kell festeni a sárga palamentumot mint felljebb meg van írva, asztán egy jó Erős pálinkával jártatni kell, Gyapotal reá nyomogatni. De nem hirtelen, hogy a nedveség Ki ne üsön az fa ingerdon, s azonban mihent arra szárad, farkas foggal palérozni kell. Csak ne épen nyers vagy pedig se igen száraz ne legyen, ha az palamentum meg szárad, azt vegyíteni óvatiummal kell.

[6v] Ezüstözésről

Elsőben meg van a fundamentum írva, mikor ezüstözni kell, úgy tetsik, hogy jó egy kevés vizenyvet vagy pedig Gummi arábikum[sic!] belé csinált vizeny eresztetni, hogy a reá huszando festék szeben ki adja magát, meg kell palérozni farkassfogal s úgy fedheti reá a mitsoda szint akar.

A két féle metálmról

A metált másképen nem lehet felragasztani a Balusra ha az pálinkában egy kevés vizenyvett nem ollyvaszt vagy pedig az enyű helyett úgy mondgyák, hogy Gumi atrábikumot kell huszni a Bolus csak hogy igen meg ne hűljön gyapottal ara Kell nyomogálni s ha meg szárad, farkas fogal palérozni kell.

Ezüstözésről amikor a val akar festeni

A zöld Kirispán virág ebe kell Gumit teni, hogy világos zöld szint mutason, amint tetsik. Elenbe úgy es lehet, hogy egy Keves Kalfoniomott. De ez nem világosítsa, hogy fényesítsen, [7r] törd meg Kővön csak tiszta terpentint ollyajból főzött firnist reája vagy belé s Keverd össze, vékony legyen, hogy 2szer, háromszor, négyszer is fessd meg, anél szebb fényes leszen, s ha nem volna elég fényes, spiritusból főzött firnátsott huszd reá.

A veres folintiner Lak

Ezt is terpentint olajjal Kel Kőön meg törni jól, s mikor meg törött, terpentintből főzött firnesel fel kel vegyíteni vékonyon, hogy Sűrű ne Légyen, úgy is mondják, hogy jó volna Gumi arabikum vizet De Csak Keveset az Gumi elolvad csak tölts vizet reája tölteni lehet a veres festék közé, meg lehet porobálni Kevesen 2szer, háromszor vagy négyszer is Kend meg, ha nem elég fényes, spiritusból főzött firnesel mind azon által ere nem igen szükséges más firnis.

Az Kék

Igen világos, de úgy fon Berliner Balau ezt is csak terpentint olajban kel törni Kővön, s mikor meg töröd jól, akkor terpentint olajból főzött firnessel vegyíteni kel igen higan, hogy csak elig mutason kék szint, mert mintóll [7v] többször fested, annál szebb, 2, 5, 6, 7-szer és ha így nem elég fényes, vonj reá Spiritusból főzött firnist vagy pedig még akkor öntsd a festék közzé, mikor fel vegyited, így meg kel Porobalni hogy Szebb.

Más Terpentint firmes

Egy fertály Terpentint olajhoz Kel 4 Lott vinitianis Kemény terpentint fájin kék tilikta egy fertályos Lábosban a tűzhöz kel felni, had olvagon meg, 4 Lott Gumi Morstik, törd meg szárazon a lábásban, fed bé, a terpentint olajt is meg kel olvasztani vagy melegíteni, úgy a Lábosban Kel tölteni a más két spiritust, erezzék belé, a val kel forosztani úgy mig elolvadtanak, a szép piros szint mutatt és úgy tetszik, hogy job az elsőnél.

Kőfalat aranyozni eképen

A Kőfalat elsőben olaj firnesel jól meg kel itatni, hogy megelégedvén s meg száradván jól, végy sárga földet, németül vénerit. Oszd részekre, egy rész ezeket olaj gyantárral törd össze, ha a Gyantár régi és vastag, csak tiszta olajjal törd össze, asztán fel kel vegyíteni Gyontárral [8r] anyira, hogy festhesen vele s ha anyira szárad hogy nem ragad, csak nem épen nyers s hát az fájin, jól ragasd reá, azt nem lehet palérozni. Eppena fájin ezüst is így kel báni, ere az ezüstre eppen úgy lehet festeni, amint felljebb van írva. De ha nem fájin, abban akkor a sárga föld helyett Czinobert kel teni az olaj firnesben, vagyis a Gyontárban törni eppen úgy, mint ott van írva. A Gyontár ugvis olajfirnes, mind egyet teszen, csak a neve különbözik, egyik németül, a másik magyarul.

Olajos festékről

Ha Kőfalat akarsz festeni, elsőben kend meg gyontár olajjal, ha meg szárad, ott is még Gyontárban tört festéket, mitsodást akarsz, fessd reá, s ha meg akard márványozni és az első festék had száragyon meg, asztán készints mitsodás festéket, akár világosabatt vagy setétebbet, úgy bányhats vele mint akarsz mert így nem vegyül össze.

Az első festékel

Olaj firnis festeni valo egy fertály olajhoz kell egy régi korojzós nehezségű miniom bolyónak Serbel Gelett és Gumi mosztikot teni, de ezeket¹²⁹

[8v] Arany firnáts készítése

Fél fertály spiritust veni kel rektifikált egy Aurint venitianis terpentint fél Lott Gumi Copal fél Lot az Gumi Kopalt meg kel ott hátréb nézd meg a készítését, Sáfránt és mosztiat meg kel törni a venitianis terpentint olvasd össze a Gumi Kopálal, az Spiritust ted övegben és a több matériakott kős bé az öveg szádát, ted egy új fazekban, ted szenre földbe, had főjön s sépen megtisztul, szép sárga szint mutatt, evel lehet az ezüstött bé huzni, epen olyan mint az arany.

Spanyoli Firmes minden festékre

Vegy Gumi Lokot 1 Lotot fejer arany Sárga gyantárt két Lottot, Gumi Sánrok fél lotot, a legjobb spiritust veni 8 Lotot a három specieseket törd meg jól, ted az Spiritus közé övegbe jó meleg hamuban, rázogatd össze, mig elolvadnak, szép tiszta anakutána átal tömött vásznon és anak fundamentumát sohasem kel meg várni hogy egészen [9r] ki száragyon, melyet ezel a firnátsal festeni kel.

Ígaz indiai firnáts készítése

Vegy fél fertály Spiritus vinit 4 Lotot, Gumi Lokot, törd meg, szárazon ted az Ispiritust egy övegben, jó Nagyobb Legyen az öveg, hogy Legyen Lelegzője és üresége Két ujni, ted hozá a gumikot, De akkor Légyen ami üresége ted jó meleg herre füen-

¹²⁸ A bolus agyag alapú festék volt, legtöbbször májbarna színben és könnyen faragható állapotban hozták kereskedésbe. Másik neve lemnusi föld, latinul terra lemnia volt. (Lásd MÖLLER

János 1818, 14–15.)

¹²⁹ A recept nem fejeződött be az eredeti kéziratban.

ben, kösd bé holyagal. De had légyen Lelegzője, rázd gyakran és ha elolvad, meg tisztul, és szép fejér.

Arany Fírnes

Végy a Legjobb viri Spiritusból más fél fertályt, Sándrót 6 Lotot, vinitianis terpentint 6 Lotot, Gumigot fél Lotot, Gumi Lakot 1 Lott, fejer tömejt¹³⁰ 2 Lotot, fejer más lit 1, törd mind ezeket, szitáld meg s anak utána ted egy hoszu nélű övegben és önts anyi spiritus virit reaja, olvazd meg a kemény terpentint és öntsd közébe.

[9v] *Firnántz Készítése*

Végy a leg szebb Gumi Sándróból 3 Lot, fél Lott Belentint 3 gran Mosztextatmagot, 2 Lott a venitianis terpentint, ezekett az három specieseke aprán törve ted egy nyakas üvegben, önts ani Spiritus virit reaja, amenyi Szükségesnek fog tetszeni, kösd

béj azt, ted meleg hamuban, ha elolvad, ted a terpentint is reájja és álitás még egy kevésé a melegben, azután had meg szálani, evel Lehet minden féle képeket és virágozatot festeni, mert a festéket magasztalja és szép fényeséget ad és nem kel aztot keresni.

Bedefy Josef[?]

Balint Peter Firnántz Készítése.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a Csíki Székely Múzeum igazgatójának, Karda-Markaly Arankának, hogy hozzájárult a Ferentz Antal-kézirat publikálásához, valamint Domokos Levente székelykeresztúri restaurátornak, hogy fontos szakirodalommal segítette a munkánkat.

Szőcsné Gazda Enikő – Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, Kós Károly u. 10., RO-520045; gazdaeniko@gmail.com
Szőcs Miriam – miriam.szocs@szepmuveszeti.hu

Irodalom

ML, XIV = *Magyar Lexikon. Az egyetemes ismeretek encyklopaediája*, XIV, Wilckens és Waidl, Budapest, 1883.

*

1912 A kinrusz és kinruszolaj. *Magyar Asztalosmesterek Lapja*, VI/47, 6–7.

BIRÓ Vencel

1960 Veress Mátyás, *Művészettörténeti Értesítő*, IX/2, 118–122.

BÓKAI Árpád

1895 Gyakorlatilag fontosabb mérgezések, in: *A belgyógyászat kézikönyve II. Vérbetegségek. Lépbetegségek. Anyagforgalom betegségei. Gyakorlatilag fontosabb mérgezések* (szerk. Bókay Árpád – Kéti Károly – Korányi Frigyes; *A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára* 73.), Budapest, 537–947.

FÁY András

1986 Hasznos házi jegyzetek, in: *Hasznos tudnivalók* (szerk. Juhász István), Magvető, Budapest, 5–247.

FINLAY, Victoria

2004 *Színek. Utazás a festékdobozban* (ford. Tábori Zoltán; *HVG Könyvek*), Budapest.

GALBÁCS Pál

1978 Ferencz Antal és a felcsíki bútorfestés, *Művelődés*, XXXI/11, 22–23.

GOMBOCZ Zoltán – MELICH János

1944 *Magyar Etymologiai Szótár*, 2, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

GYARMATY Gábor

1806 *Mesterséges gyűjtemény*, Kolozsvár.

HAJNÓCZI Gábor

2002 *Vitruvius öröksége. Tanulmányok a „De architectura” utóéletéről a XV. és XVI. században*, Akadémiai, Budapest.

HEITLER András

2012 Szavak és képek. A festés művészete Cennino Cennini *Il libro dell' arte* című értekezésében és az itáliai festészeti tárgyú írásművekben a 14. századtól a 16. század közepéig (DLA értekezés), Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola (https://www.mke.hu/res/heitler_andras_dla_ertekezés_es_mestermunka_1.pdf; megtekintés: 2023. március).

HUTMACHER, Johannes

[1561–1590 k.] *Ein schön Kunstbuch*, Basel (https://fmpsrv01prd.unil.ch/data_HIST_EPSR_BALE/PDF/Hutmacher.pdf; megtekintés: 2023. március).

KOVÁCS Dénes

1956 A gyintár, *A Csíki Múzeum Közleményei*, 1956, 56–58.

MIKLÓSSY V. Vilmos

1978 Festőnövények a csíki háziiparban, in: *Népismereti dolgozatok 1978* (szerk. Kós Károly – Faragó József), Kriterion, Bukarest, 91–100.

MÖLLER János

1818 *Az európai manufaktúrák' és fábrikák mesterség műveik*, Pest.

¹³⁰ Fehér tömjén (gyantaféle).

- PALOTAY Gertrud
1937 A gyapjú fonása és festése Csíkszenttamáson, *Néprajzi Értesítő*, XXIX, 273–274.
- PICTORIUS
2012 *Pictorius: Festés–mesterség. Magyar Pictorius* (ford. Kendi Sámuel; s. a. r. Csókos Varga Györgyi), Pytheas, Etyek.
- RÁDULY Emil
1978 Egy XIX. század eleji festék-receptgyűjtemény, *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1977 (A Debreceni Déri Múzeum Kiadványai, LVIII)*, 335–346.
- ROEDIGER Lajos
2012 A gyapjúfonalak kezeléséről és festéséről való feljegyzés, In: *Uó: Kászonszék és Háromszék néprajzos szemmel* (S. a. r., szerk., bev. tan. Szócsné Gazda Enikő), Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 50–62.
- RÓZSA Mihály
1902 Növényi festőanyagok, *Magyar Chemiai Folyóirat*, VIII/7, 102–109.
- SELLIER, Joseph
1800 *Kleines Faerbebuch, oder Anleitung Wolle, Baumwolle und Leinen zu faerben*, Frankfurt.
- SZENTIMREI Judit
1972 Szóttas és varrottas munkák, in: Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: *Kászoni székely népművészet*, Kriterion, Bukarest, 153–216.
- SZINNYEI József
1896 *Magyar írók élete és munkái*, IV, Budapest.
- SZÓCSNÉ GAZDA Enikő
2016 Egy csíkdánfalvi kéziratok füzet és tanulságai, in: *A legféltőbb kincs: előadások, tanulmányok* (szerk. Nyíri Péter), A Magyar Nyelv Múzeumáért Alapítvány – Petőfi Irodalmi Múzeum, Sátoraljaújhely–Széphalom, 105–114.
- KAZINCZY Ferenc
1899 *Kazinczy Ferencz levelezése*, IX, 1811. július 1. – 1812. június 30. (szerk. Váczy János), Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- VITRUVIUS
1988 *Tíz könyv az építészetéről*, Képzőművészeti, Budapest.

Două culegeri de rețete pentru vopsele din Ciucul Superior (sec. al XIX-lea)

(Rezumat)

În scaunul secuiesc Ciuc nu s-a format nicio breaslă de tâmplari, însă din Țara Secuiească se cunosc date privind mobile vopsite deja din sec. al XVII-lea. Cu toate că și aici au profesat numeroși vopsitori de mobile, s-au păstrat foarte rar rețete de vopsele. Culegerea lui Antal Ferentz, din Muzeul Secuiesc al Ciucului, trădează o experiență mai mare a meșterului și conține completări, însemnări și din partea altor tâmplari vopsitori. Era deja cunoscută în literatura de specialitate, dar până acum a fost publicat numai un fragment. Celălalt caiet manuscris, început de Péter Bálint născut la Dănești, a rămas în proprietatea familiei și conține însemnări dintre anii 1850 și 1966, dar nu numai rețete de vopsele.

Two 19th Century Collections of Formulas for Paints from the Upper Csík Area

(Abstract)

Available data attest the production of painted furniture as an industry in the Székelyföld region from as early as the 17th century, even though Csík Seat (a part of today's Harghita County, Romania) had no carpenters' guild. Despite the large number of craftsmen providing such services, very few formulas for the paints used survive. From among the two collections of such formulas published here, Antal Ferentz's notebook, currently held in the Csík Székely Múzeum of Csíkszereda (Miercurea-Ciuc), appears to be the work of a more experienced painter and it contains many a later addition from other carpenters engaged in the same craft. While by no means previously unknown to researchers, it has, nonetheless, never been published in its entirety. The other manuscript notebook, the first owner of which was Péter Bálint, a Csíkdánfalva (Dănești) craftsman, is still in the possession of his family; it contains entries written between the 1850s and 1966, although not all of these are formulas for paints.

